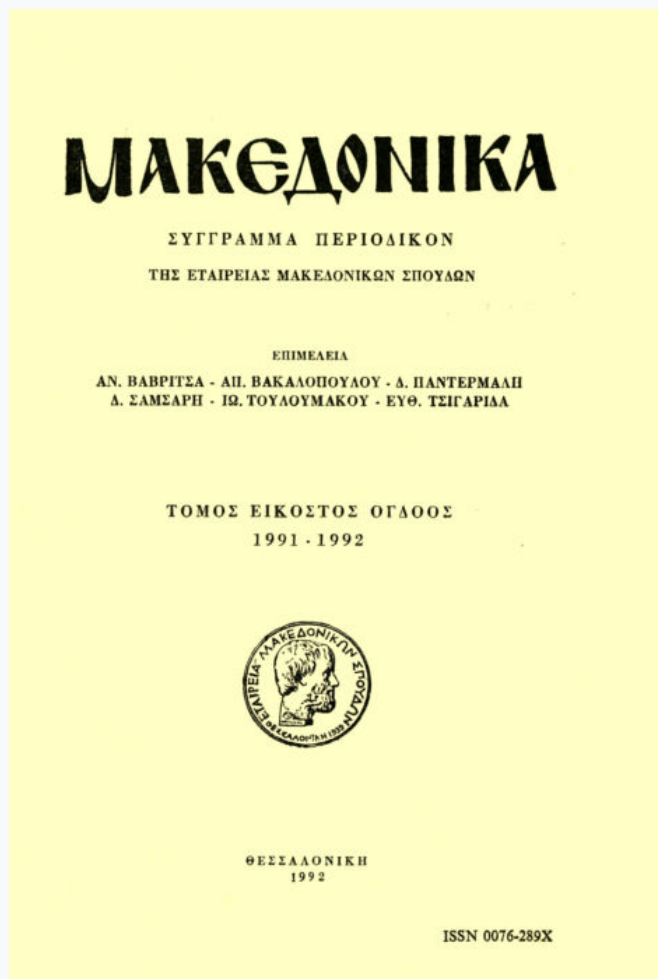

Μακεδονικά

Vol 28 (1992)

Από το αρχείο της Ιεράς Επισκοπής Αρδαμερίου

Αστέριος Καραμπατάκης

doi: [10.12681/makedonika.125](https://doi.org/10.12681/makedonika.125)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Καραμπατάκης Α. (1992). Από το αρχείο της Ιεράς Επισκοπής Αρδαμερίου. *Μακεδονικά*, 28, 34–44.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.125>

ΑΠΟ ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΑΡΔΑΜΕΡΙΟΥ

Ἡθική, οικονομική, ἐπαγγελματική κατάσταση κατοίκων, διοικητική διαίρεση, παιδεία, ἱερός κλῆρος καὶ μοναστήρια τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀρδαμερίου¹ μετὰ βία τὴν ἀπὸ 20 Μαρτίου 1891 ἀναφορὰ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀρδαμερίου Σωφρονίου²

Ἐν λόγῳ ἀναφορὰ ὑποβλήθηκε στὸ Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Σωφρόνιο³ ἀπὸ τὸ συνώνυμό του Ἐπίσκοπο Ἀρδαμερίου. Δι' αὐτῆς ὁ Ἐπίσκοπος ἀπαντᾷ στὶς προτάσεις-ἐρωτήματα ποὺ κατέθεσε ὁ ὡς ἄνω Μητροπολίτης στὴν τοπικὴ ἐπισκοπικὴ Ἱερά Σύνοδο⁴ τῆς 7ης Μαρτίου 1890.

---

1. Ἐδρα τῆς ἐπισκοπῆς Ἀρδαμερίου ἦταν ἡ κώμη Ἀρδαμέριον, τῆς ὁποίας ἡ ρωμαϊκὴ ὀνομασία ἦταν «Ἐρκουλα» ἢ «Ἐρκούλιον». Ἡ ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς μεταφέρθηκε στὴ Γαλιάτιστα «κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, ἂν μὴ ἐνωρίτερον». Τὸ ἀρχεῖο τῆς Ἐπισκοπῆς καταστράφηκε, ὅταν τὸ 1857 κήκε τὸ ἐπισκοπικὸ οἶκημα. Βλ. V. L a u r e n t, Le corpus des sceaux l'Empire Byzantin Publications de l'Institut Français d'etudes Byzantines, V, I, σ. 344, X. Γ. Πα τ ρ ι ν ἔ λ η, Ἐπισκοπὴ Ἀρδαμερίου, «Θρησκευτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», τ. 6, σ. 790, Ἀ π. Γ λ α β ί ν α, Ἀρχιερεῖς τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀρδαμερίου, «Μακεδονικά» 20 (1980) 27, Ἰ ω α κ ε ἰ μ Ἀρδαμερίου, Ἐπισκοπὴ Ἀρδαμερίου, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 2 (1918) 215.

2. Σωφρόνιος Νηστόπουλος, ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου (Φεβρουάριος 1890-18 Ἰανουαρίου 1901)· βλ. Ἀ π. Γ λ α β ί ν α, ἔ.α., σ. 26, Ἀρχιμ. Α ἰ μ ἰ λ ι α ν ο ὕ Τ σ α κ ο π ο ὄ λ ο υ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι κατὰ τοὺς κώδικας τῶν Ὑπομνημάτων τοῦ Ἀρχιεπισκοπείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, «Ὁρθοδοξία» 33 (1958) 166, 284, 399, 403, 419, 423, 34 (1959) 18.

3. Σωφρόνιος, ὁ ἀπὸ Ἰωαννίνων, μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (1889-1893)· βλ. Ἀ λ. Ν. Α ἔ τ σ α, Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης, τ. 2, Θεσσαλονίκη 1963, σ. 167-68, καὶ X. Τ ζ ῶ γ α, Μητρόπολις Θεσσαλονίκης (Ἐπισκοπικὸς κατάλογος), «Θρησκευτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», τ. 6, σ. 461.

4. «Μέχρι τὸ 1767, ἡ Ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία στὸ Μακεδονικὸ χῶρο ἦταν μοιρασμένη στὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως καὶ στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδας, ἐνῶ ἓνα τμῆμα τῆς Β. Μακεδονίας ἀνήκε στὴ διαποιμάνση τοῦ Σερβικοῦ Πατριαρχείου τοῦ Πεκίου. Μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν αυτοκεφάλων ἐκκλησιῶν Ἀχρίδας καὶ Πεκίου, ὀλόκληρη ἡ Μακεδονία περιήλθε στὴ διοικητικὴ καὶ πνευματικὴ δικαιοδοσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Κατὰ τὴν «Τάξιν τῶν Θρόνων» τοῦ 1855, ὑπῆρχαν στὴ Μακεδονία οἱ ἐξῆς μητροπόλεις: 1) Θεσσαλονίκης, μετὰ τὶς ὀκτὼ ὑποκείμενες ἐπισκοπές τῆς (Κίτρος, Καμπανίας, Πλαταμόνος, Σερβίων καὶ Κοζάνης, Πολυανῆς, Πέτρας, Ἀρδαμερίου, Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὁρους)· βλ. Μακεδονία 4.000 χρόνια Ἐλ-

Τὸ ἔγγραφο φυλάσσεται στὸ ἀρχεῖο τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ συγκεκριμένα στὸ φάκελο¹ «Ἱερὰ Ἐπισκοπὴ Ἀρδαμερίου».

Ἡ κατάστασή του εἶναι καλὴ καὶ χωρὶς κάποια φθορά, ἐνῶ ὁ χάρτης εἶναι μέτριας ποιότητος καὶ φέρει ὀριζόντιες καὶ κάθετες γραμμὲς (quadrille). Περιθώριο ὑπάρχει στὸ ἀριστερὸ καὶ κάτω μέρος τοῦ ἔγγραφου 2 καὶ 2,5 ἑκατοστῶν ἀντιστοίχως. Τὰ ὑπ' ἀριθ. 2, 3, 4, 5, 6 καὶ 7 φύλλα ὁμοῦ διαθέτουν περιθώριο καὶ στὸ ἄνω μέρος τοῦ ἔγγραφου. Ὡσαύτως τὰ φύλλα φέρουν ἀξοντα ἀριθμὸ ἀπὸ 1 ἕως 7 καὶ δὲν συνδέονται μετὰ τὸν ἑαυτῶν.

Οἱ διαστάσεις τῶν φύλλων τοῦ ἔγγραφου εἶναι 25,5×20 ἑκατ. καὶ τὸ χρῶμα τῆς μελάνης ἐλαφρῶς κυανοῦν.

Συντομογραφίες δὲν ὑπάρχουν ἐκτὸς ἀπὸ μία στὴν ἀρχὴ τοῦ πρώτου φύλλου. Πρόκειται γιὰ τὴ συντομογραφία τῆς λέξεως «Κυρίως».

Στὸ ἐπάνω μέρος τοῦ περιθωρίου τοῦ πρώτου φύλλου ὑπάρχει μονογραφή, ποὺ ὑποθέτω ὅτι ἀνήκει στὸν παραλήπτη τοῦ ἔγγραφου.

Ἡ γλώσσα τοῦ ἔγγραφου εἶναι ἡ καθιερωμένη μορφή γλώσσας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μὲ ἐλάχιστα ὀρθογραφικὰ λάθη, τὰ ὅποια σιωπηρῶς διορθώνονται.

Τὸ ἔγγραφο στερεῖται σφραγίδος (εἰκ. 1). Αὐτὸ ἴσως ὀφείλεται στὴν παράδοση, ποὺ διατηρεῖται μέχρι καὶ σήμερα, νὰ μὴ σφραγίζονται ἀπὸ τὸν ἀποστολέα τὰ ἔγγραφα ποὺ ἀπευθύνονται στὴν Προϊσταμένη τοῦ Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς. Καὶ βέβαια ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἦταν ὁ προϊστάμενος τοῦ Ἐπισκόπου Ἀρδαμερίου, ἐφ' ὅσον ἡ ἐν λόγω Ἐπισκοπὴ ὑπῆγετο στὴν ἀνωτέρω Ἱερὰ Μητρόπολη. Δὲν ἀποκλείεται ὁμοῦ τὸ ἔγγραφο νὰ ἔμεινε ἀσφράγιστο, ἐπειδὴ ὁ Ἐπίσκοπος δὲν εἶχε μαζί του τὴ σφραγίδα τῆς Ἐπισκοπῆς, ἀφοῦ τὸ ἔγγραφο τὸ συνέταξε καθ' ὄν χρόνον βρισκόμενος στὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἐπομένως μακριὰ ἀπὸ τὴν ἔδρα του ποὺ ἦταν ἡ Γαλιάτιστα.

Ἀπὸ ἄλλα ὁμοῦ ἔγγραφα γνωρίζουμε ὅτι ἡ σφραγίδα τῆς ἐπισκοπῆς Ἀρδαμερίου ἦταν στρογγυλή. Στὸν ἐξωτερικὸ κύκλο εἶχε τὸ βασιλικὸ στέμμα καὶ τὴν ἐνδειξὴ «ΙΕΡΑ ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΡΔΑΜΕΡΙΟΥ», ἐνῶ στὸν ἐσωτερικὸ ἔφερε ἀνισοσκελὴ σταυρὸ καὶ στὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερά του κλάδο ἐλιάς.

Τὸ ἔγγραφο εἶναι γνήσιο καὶ παραμένει στὸ ἀρχεῖο τοῦ παραλήπτη τοῦ ἔγγραφου, ὁ ὅποιος ἐν προκειμένῳ εἶναι ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλο-

ληνικῆς Ἱστορίας καὶ Πολιτισμοῦ, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν Α.Ε., Ἀθῆναι 1982, σ. 409β.

1. Ὑπάρχουν στὸν περὶ οὗ ὁ λόγος φάκελο κι ἄλλα ἔγγραφα, τὰ ὅποια ἐν καιρῷ προτιθέμεθα νὰ δημοσιεύσουμε.

στα, πού ἦταν ἡ ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς, στὴν Ἀρναία Χαλκιδικῆς, δηλαδὴ στὴν ἔδρα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἱερισσοῦ, Ἁγίου Ὁρους καὶ Ἀρδαμερίου.

Ἡ ἄνωτέρω ἀναφορὰ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀρδαμερίου, ὅπως ἦδη σημειώθηκε, δὲν ἐστάλη ἀπὸ τὴ Γαλάτιστα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου βρισκόταν ὁ Ἐπίσκοπος Σωφρόνιος. Ἐκεῖ τὴ συνέταξε καὶ τὴν υπέβαλε στὸ Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης. Αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐνδειξη πού σημειώνεται στὸ τέλος τοῦ κειμένου του «Ἐν Θεσσαλονίκη 1891: Μαρτ. 20».

Ἄξιζει ἀκόμη στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ προστεθεῖ ὅτι στὸ πρῶτο φύλλο τοῦ ἐγγράφου καὶ μάλιστα στὸ περιθώριο ἄνω δεξιᾶ ἀναφέρεται τὸ ἔτος 1891, ἐνῶ στὸ ἴδιο φύλλο καὶ συγκεκριμένα στὸ κενὸ διάστημα μεταξὺ τῆς ἐνδειξεως σχετικὰ μὲ τὸν παραλήπτη καὶ τῆς προσφωνήσεως «Παναγιώτατε» μνημονεύεται καὶ υπογραμμίζεται ὁ ἀριθμὸς 226. Ὑποθέτω ὅτι ἡ πρώτη ἐνδειξη (1891) εἶναι προσθήκη τοῦ παραλήπτη τοῦ ἐγγράφου, γιὰ νὰ διευκολυνθεῖ ἡ κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ ἀρχειοθέτηση, ἐνῶ ἡ δευτέρη ἐνδειξη (226) εἶναι ὁ ἀριθμὸς πρωτοκόλλου τοῦ ἐγγράφου.

Ἡ ὡς ἄνω ἀναφορὰ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀρδαμερίου, ὅπως ἦδη μνημονεύθηκε, ἀπαντᾷ στὶς προτάσεις πού κατέθεσε στὴν τοπικὴ ἐπισκοπικὴ Ἱερὰ Σύνοδο τῆς 7ης Μαρτίου 1890 ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Σωφρόνιος ἐνώπιον τῶν Ἐπισκόπων τῆς Μητροπόλεως του.

Τὰ κύρια σημεῖα ἀναφορᾶς τοῦ ἐγγράφου εἶναι ἐννέα (9) συνολικὰ καὶ θίγουν τὰ ἑξῆς ζητήματα συνοπτικὰ:

1. Οἱ πιστοὶ τῆς Ἱερᾶς Ἐπισκοπῆς Ἀρδαμερίου ἐκκλησιάζονται τὴν Κυριακὴ, ἀλλὰ ἀποχωροῦν ἀπὸ τὸ ναὸ πρὸ τοῦ τέλους τῆς θείας λειτουργίας.

2. α. Ἄγνοοῦν τὶς ἀρχὲς τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς.

β. Ἀποστέλλουν τὶς θυγατέρες τους στὴν πόλη γιὰ νὰ ἐργασθοῦν ὡς οἰκιακοὶ βοηθοὶ καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ γίνονται οἱ ἴδιοι οἱ γονεῖς συνεργοὶ τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως τῶν παιδιῶν τους.

γ. Μεταβιβάζουν τὴν κινητὴ καὶ ἀκίνητη περιουσία στὰ ἄρρενα παιδιά, ἐνῶ στεροῦν ἀπὸ τὶς θυγατέρες κάθε φυσικὸ κληρονομικὸ δικαίωμα.

δ. Ἡ συζυγικὴ πίστη φυλάσσεται πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων.

ε. Ἀρκετοὶ πιστοὶ, ἀφοῦ στερήσουν τοὺς γονεῖς τῶν ἀπὸ κάθε περιουσιακὸ στοιχεῖο, τοὺς ἐγκαταλείπουν χωρὶς ἠθικὴ καὶ ὕλικὴ συμπαράσταση.

στ. Πολὺ σπάνια συναντᾷ κανεὶς ἀδέλφια μὲ συνεργασία καὶ ἀγάπη.

ζ. Ὁ λαὸς τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀρδαμερίου ἀνήκει στὴν ἴδια φυλὴ καὶ δόγμα, ἐνῶ οἱ πρόκριτοι ἀσκοῦν πολὺ μεγάλῃ ἐπιρροῇ στὸ ἑλληνικὸ στοι-

χειῖο.

3. Κατὰ κανόνα οἱ κάτοικοι εἶναι φτωχοὶ καὶ ἐργάζονται ὄλοιο οικογενειακῶς σὲ γεωργικὰ καλλιέργειες. Οἱ γυναῖκες ὑφαίνουν οἱ ἴδιες τὰ υφάσματα γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς οἰκογένειας. Τὰ σπῖτια, τὰ ἐπιπλα καὶ τὰ σκευὴ εἶναι ἀπλὰ καὶ ἡ τροφὴ λιτὴ. Ὑπάρχει διαφθορά, γιὰτὶ ἄλλοτε οἱ κοτζαμπάσῃδες καὶ οἱ ἀζάδες διαφθεῖρουν τοὺς ὑπάλληλους τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἄλλοτε ἀντιστρόφως οἱ ὑπάλληλοι διαφθεῖρουν τοὺς πρώτους μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ξοδεύονται τὰ κοινὰ χρήματα γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν ἰδιοτελῶν σκοπῶν.

Χάρτης τῆς Ἱερᾶς Ἐπισκοπῆς Ἁρδαμερίου

1. Γαλάτιστα 2. Λειβάδι 3. Ζαγκλιβέρι 4. Ραβνά (Πετροκέρασα) 5. Ἀδάμι
6. Σανά 7. Δουλιὰ 8. Σουποτινίγια (ΡΙζά) 9. Τοπλίγια (Γεροσπλάτανος)
10. Παλιώχωρα 11. Κορήμνη 12. Καῖτζίκι (Παλιόκαστρο) 13. Ρεσιτινίγια (Ἅγιος Πρόδρομος) 14. Στανὸς 15. Λοζίκι (Μελισσουρογὸς) 16. Ἀρδαμερί
17. Περιστερὰ

4. Ὅλα τὰ χωριά τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀρδαμερίου ἔχουν Γραμματοδιδασκαλεῖα. Ἡ Γαλάτιστα, τὸ Ζαγκλιβέρι, τὸ Λιβάδι, τὰ Δουπιά καὶ τὸ Ἀδάμ διαθέτουν σχολεῖα ποὺ ἀκολουθοῦν τὸ πρόγραμμα τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς καὶ τῆς Α΄ τάξης τοῦ Γυμνασίου.

5. Τὸ εἰσόδημα ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, ἡ ἐπικαρπία ὀρισμένων ἀσημάντων γαιῶν καὶ ἓνα εἰκοσάλιρο τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου γιὰ τὰ σχολεῖα τοῦ Ζαγκλιβερίου ἀποτελοῦν πολύτιμους πόρους γιὰ τὴ λειτουργία καὶ τὴ συντήρηση τῶν σχολεῖων.

6. Ἡ μνηστεία συνάπτεται χωρὶς ἱεροτελεστία. Ἡ λύση τῆς μνηστείας ὅμως, ποὺ συντελεῖται ἀπὸ τοὺς προκρίτους, συνήθως μεροληπεῖ, ἀδικεῖ δηλαδὴ τὸν ἀσθενέστερο καὶ δικαιώνει τὸν ἰσχυρότερο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἡ προικοπαράδοση γίνεται μὲ προικοσύμφωνο ποὺ ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν ἐφημέριο καὶ τοὺς μάρτυρες.

7. Στὰ 17 χωριά τῆς ἐπισκοπῆς Ἀρδαμερίου κατοικοῦν συνολικὰ 2.250 οἰκογένειες χριστιανῶν Ὀρθοδόξων. Στὸ Ζαγκλιβέρι ὅμως καὶ τὸ Λοζίκι κατοικοῦν καὶ Ὀθωμανικὲς οἰκογένειες, ἑκατὸ καὶ σαράντα ἀντιστοίχως. Ἐπίσης ἕξι (6) χωριά τῆς Ἐπισκοπῆς ὑπάγονται στὴν ὑποδιοίκηση Λαγκαδᾶ καὶ ἑνδεκα (11) στὴν ὑποδιοίκηση Πολυγύρου.

8. Οἱ ἱερεῖς τῆς Ἐπισκοπῆς ζοῦν ἀπὸ τὰ «τυχερά» τῆς διακονίας των, ἀπὸ τὴν καλλιέργεια τῶν κτημάτων τους καὶ ἀπὸ τὴ ραπτικὴ τῶν ἐγγύμων ἐνδυμάτων. Εἶναι ἄμοιροι θρησκευτικῶν γνώσεων, ἀλλὰ σέβονται τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχὴ καὶ διατηροῦν ἄρμονικὲς σχέσεις μεταξύ των. Ὁ λαὸς τιμᾷ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά καὶ σέβεται τοὺς ἱερεῖς του.

9. Μοναστήρια δὲν ὑπάρχουν στὴν ἐπισκοπὴ Ἀρδαμερίου, πληὴν ἐκεῖνου τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολύτριας, ποὺ εἶναι Σταυροπηγιακὸ καὶ ἐπομένως ἀνήκει στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο.

Τῷ Παναγιωτάτῳ Γέροντι ἀγίῳ Θεσσαλονίκης Κυρίῳ μοι (Κυρίῳ) Σωφρονίῳ 1891

226

Παναγιώτατε,

Κατὰ τὴν τῇ 7ῃ Μαρτίου τοῦ παρελθόντος ἐνενηκοστοῦ¹² σωτηρίου ἔτους συγκροτηθεῖσαν ἐνταῦθα τοπικὴν ἐπισκοπικὴν¹³ Ἱερὰν Σύνοδον, ὡς γνωστόν, ὑπεβλήθησαν ἐννέα προτάσεις, εἰς¹⁴ ἃς οἱ ἐν Χριστῷ ἀδελφοὶ ἄγιοι Ἀρχιερεῖς παρὰ τῆς ὑμετέρας Παναγιότη¹⁵τος κυριαρχικῶς προετρῶθησαν, ὅπως ἀπαντήσωσιν, ἐφ' ᾧ καὶ¹⁶ ὁ εὐσεβᾶτως ὑποφαινόμενος ταπεινὸς Ἀδότης δοῦλος ὁμοίως τῇ πα¹⁷τρικῇ Ἀδότης κελεύσει ἐπόμενος προάγομαι εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐν¹⁸ λρηφῶ προτάσεων διὰ τῶν ἐξῆς |.

¹⁹Πρῶτον. Οἱ εὐλογημένοι χριστιανοὶ τῆς ταπεινῆς μου¹⁴ παροικίας

ὕπο ἔποψιν θρησκευτικὴν ἐξεταζόμενοι συγχάζουσι¹¹ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς εορτὰς εἰς τὰς κοινὰς σεβασυχάς, ἐν¹² αἷς ὁμως ἔστιν ὅτε λησμονοῦσιν ὅτι πρέπει νὰ τηρῶσιν πρὸς τὴν¹³ μετὰ σεβασμοῦ ὡς ἐμπρέπει ἐκάστω χριστιανῶ, πλείστοι δ' αὐ¹⁴ τῶν συνήθως εἰς μέσῳ τῆς ἁγίας λειτουργίας ἐγκαταλιμπάνοντες¹⁵ τοὺς Ἱεροῦς Ναοὺς συναυλίζονται εἰς τὰ καφενεῖα |.

¹⁵Δεύτερον. Ὑπὸ ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν ἔποψιν ἐξε¹⁶ταζόμενοι οἱ δοῦλοι τῆς ὑμετέρας Παναγιότητος χριστιανοὶ μου¹⁸ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐκτὸς τινων ἐξαιρέσεων ἀπαντωμένων εἰς τὴν¹⁹ ἀνωτέραν τάξιν αὐτῶν οἱ ἐπίλοιποι δὲν γνωρίζουσι τὰς ἀρχὰς²⁰ τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, γονεῖς τινες ὕθεν ἀπὸ αἰσχροκέρδειαν²¹ ὄλως κινούμενοι φέρουσι τὰς κόρας των καὶ εἰσάγουσιν αὐτὰς²² πολλάκις ὡς ὑπηρετίας εἰς μέρη ἐνταῦθα ὅχι τόσον εὐάρεστα γε²³ νόμμοι, οὕτω παραίτιοι τῆς ἠθικῆς αὐτῶν καταπτώσεως, ἀφαιροῦ²⁴σιν ἀπ' αὐτὰς τὸ φυσικὸν κληρονομικὸν δικαίωμα συνήθως²⁵ μεταβιβάζοντες μόνον εἰς τὰ ἄρρενά των τέκνα δι' ἐγγράφων²⁵ πωλητηρίων ἢ διὰ διαθηκῶν τὰς κινήτας καὶ ἀκινήτους αὐτῶν¹⁶ περιουσίας. Ἡ συζυγικὴ πίστις ἐν γένει φυλάττεται παρ' αὐτοῖς ἐξ²⁸ αἰρουμένων γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν τινον, οὔτινες ἀθεομήτως ἐγκα²⁹ταλιμπάνοντες τὴν νόμιμον συζυγικὴν αὐτῶν εὐνήν παρα³⁰ νόμμοις συνενάζονται μετ' ἄλλων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Εὐρίσκον³¹ται καὶ οὐκ ὀλίγοι στερούμενοι τῆς πρὸς τοὺς γονεῖς ὀφειλομένης³² νίκης εὐλαβείας, οὓς καὶ ἀφοῦ γυμνώσωσι διὰ πωλητηρίων καὶ³³ διὰ διαθηκῶν ἀπὸ τὰς μικρὰς αὐτῶν κινήτας ἢ ἀκινήτους αὐτῶν περι³⁴ουσίας, δὲν ἐρρυθρῶσι βλέποντες αὐτοὺς καὶ μάλιστα εἰς τὰ τε³⁵λευταῖα ἔτη τοῦ βίου αὐτῶν δυστηχεῖς καὶ ἐπαίτας. Σπανιώτατα³⁶ ἀπαντᾷ τις δύο ἀδελφοὺς συνδιατωμένους εἰς ἐν καὶ τὸ αὐ³⁷τὸ οἶκημα καὶ ἀλληλοβοηθουμένους, ἐνῶ εἰς τὴν γεωργικὴν καὶ³⁸ ἐργατικὴν τάξιν τὸ πρῶτιστον παράγον ἐστὶν ἢ ἐπὶ τῷ αὐτῷ³⁹ συνεργασία πολλῶν ἀτόμων, περι δὲ τῆς κοινωνικῆς τῶν χρι⁴⁰στιανῶν μου ἀλληλουχίας εὐχαιριστῶ τῷ Παναγίθῳ Θεῷ ὅτι⁴¹ ἔχουσι μεταξὺ αὐτῶν ἁρμονίαν καὶ ἀνήκουσιν εἰς μίαν καὶ⁴² τὴν αὐτὴν φυλὴν, ἔτοιμοι ὄντες νὰ ἀντεπεξέλθωσιν ὑπὸ τὴν αἰγίδα⁴³ τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν Ἄνακτος ἐναντίον ἐκείνων, οὔτινες ἤθελον τολ⁴⁴μήσει ἢ τὴν φυλὴν αὐτῶν ἢ τὴν θρησκείαν νὰ βλάβωσιν, ἐσω⁴⁵τερικῶς δὲ ἐξεταζόμενοι οἱ καλοὶ οὗτοι ἄνθρωποι ἄγονται καὶ⁴⁶ φέρονται παρὰ τῶν προκρίτων ἐκάστω χωρίῳ καὶ ἐὰν μὲν οἱ⁴⁹ πρόκριτοὶ των διατελῶσι μετ' ἀλλήλων ἐν ἁρμονίᾳ παρασύρουσι⁴⁸ καὶ τοὺς χωρικοὺς κατὰ τὸ ρεῦμα αὐτῶν, ἐὰν δὲ τοῦναντίον⁴⁹ συμβῇ οἱ πρόκριτοὶ νὰ εὐρίσκωνται ἐν διαιρέσει οἱ χωρικοὶ τότε⁵⁰ τάσσονται ὑπὲρ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ προκρίτου ὑπὸ ἀτομ⁵¹κοῦ συμφέροντος, αἰσχροκερδείας, πάθους καὶ ἐκδικήσεως συνήθως⁵² ἐμφορομένου.

⁵³Τρίτον. Ἐκτὸς τινων εὐαρίθμων τοκογλόφων καὶ κτη⁵⁴ματιῶν οἱ ἐπίλοιποι χριστιανοὶ πένονται καὶ εὐρίσκουσι τὰ⁵⁵ μέσα τῆς συντηρήσεως

αὐτῶν ἐργαζόμενοι μετὰ γυναικοπαίδων⁵⁶ αὐτῶν εἰς τὴν γεωργίαν, εἰς τὴν καλλιέργειαν κήπων καὶ ἀμπελώ⁵⁶ρων, εἰς τὴν ἀνθρακοποιίαν, αἱ δὲ γυναῖκες ὑφαίνουσι χονδρά⁵⁸ μάλλινα ὑφάσματα, δι' ὧν ἐνδύονται ἅπαντες καὶ τὰς οἰκίας⁵⁹ των στρώνουσιν· αἱ οἰκίαι αὐτῶν εἰσι πενηχραῖ, τὰ οἰκιακά⁶⁰ των σκεύη καὶ ἐπιπλα περιωρισμένα, ὀλίγα καὶ ἀσήμαντα, ἢ⁶¹ τροφή αὐτῶν λίαν λιτή, εἰ καὶ ἅπαντες καθ' ἐκάστην ἐργά⁶²ζονται μικροὶ δὲ καὶ μεγάλοι δὲν παύουσι παραπονούμενοι ὅτι⁶³ χρήματα δὲν κερδαίνουσιν. Ὑπάρχει ἀνὰ τὰ χωρία τῆς ταπεινῆς⁶⁴ μου παροικίας τάξις ἀνθρώπων τὴν ἑσπέρωσιν ἀγαπώντων⁶⁵ ἐξ ὧν καὶ ἐκλέγονται ἐτησίως οἱ κοτζαπασήδες καὶ οἱ ἀζάδες⁶⁶ τοῦ λεγομένου Ἰχτιαρμετζλισίου¹ διὰ τὴν ἐπιστάσιον ἐκάστου χω⁶⁷ρίου, ἀλλ' οὗτοι δὲ μὲν διαφθείροντες τοὺς ὑπαλλήλους τῆς Σ.⁶⁸ Κυβερνήσεως, ὅτε δὲ παρ' αὐτῶν τῶν ὑπαλλήλων διαφθειρόμενοι⁶⁹ καὶ τυφλὰ τούτων ὄργανα γενόμενοι μὲ διαφόρους δικαίας⁷⁰ ἢ ἀδίκους αἰτιάσεις ἐξοδεύουσι τὰ κοινὰ λεγόμενα χρήματα⁷¹ ἐφ' ἃ μὴ δεῖ καὶ καταχερώνουσι τὰ χωρία οὕτως, ὥστε⁷² τὴν σήμερον τὰ μὲν μικρὰ χωρία ἔχουσι κοινὰ χρῆμα διὰ⁷³ διακοσίας λίρας, τὰ δὲ μεγαλύτερα διὰ ἑξακοσίας λίρας⁷⁴ ἐντόκουσ προερχομένας ἀπὸ τὴν διοίκησιν τῆς ἐπιστάσιος⁷⁵ καὶ τῶν κοτζαπασήδων.

⁷⁶Τέτατον. Ὑπὸ ἐκπαιδευτικῆν ἔποψιν τὰ ἐξῆς χωρία⁷⁷ τῆς ταπεινῆς μου παροικίας ἢ Γαλάτιστα, τὸ Ζαγγλιβέρι, τὸ⁷⁸ Λειβάδι, τὰ Δουπιὰ καὶ τὸ Ἀδάμ ἔχουσι σχολεῖα ἀρεκτὰ⁷⁹ καλῶς κατηρητισμένα καὶ προσοπωκὸν διδασκάλων εἰς⁸⁰ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν ἀκολουθούντων τὸ πρόγραμμα⁸¹ τῆς ἐνταῦθα Ἀστικῆς Σχολῆς καὶ τοῦ Γυμνασίου μέχρι⁸² τῆς πρώτης αὐτοῦ τάξεως, τὰ δὲ ἐπίλοιπα χωρία ἔχουσι⁸³ μόνον γραμματοδιδασκαλεῖα.

⁸⁴Πέμπτον. Τὰ μόνα μέσα τῆς συντηρήσεως τῶν Σχολεί⁸⁵ων τῆς ταπεινῆς μου παροικίας εἰσι τὰ εἰσοδήματα τῶν Ἱερῶν⁸⁶ Ἐκκλησιῶν, αἱ ἐπικαρπία διαφόρων ἀσημάντων αὐτῶν γαιῶν⁸⁶, αἱ βοσκαὶ καὶ μικρὸν τι εἰκοσάλιρον ἀπὸ μέρους τοῦ ἐνταῦθα⁸⁸ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου ἐπίδομα διὰ τὰ σχολεῖα τοῦ χω⁸⁹ρίου Ζαγγλιβέρι.

⁹⁰Ἐκτον. Ἡ μνηστεία παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τῆς ταπεινῆς⁹¹ μου παροικίας αἰεποτε τελουμένη δι' ἀπλῶν συμφώνων καὶ⁹² ἀνευ ἱεροτελεστίας δὲν φέρει τὴν ἀπαιτουμένην νομικὴν⁹³ καὶ κανονικὴν βαρῦτητα, ὅθεν ἐνίοτε ἢ ἐλαχίστη ἀφορ⁹⁴μῃ ἢ παρεχομένη ἀπὸ μέρους τοῦ νέου ἢ τῆς νέας ἢ τῶν συγγε⁹⁵νῶν αὐτῶν καταλήγει νὰ ματαιώσῃ τὴν μεταξὺ αὐτῶν ὕφιστα⁹⁶ μὲνην μνηστείαν τῆς μὲν νέας ἀμέσως μεταβαίνουσης⁹⁶ εἰς τὸ οἶκημα ἐτέρου νέου τῆς ἐκλογῆς τῆς, τοῦ δὲ πρώην⁹⁸ αὐτῆς μνηστήρου ἀναγκαζομένου νὰ ζητήσῃ ἄλλου τὴν τύχην⁹⁹ του. Κατὰ τὴν περιστάσιν δὲ ταύτην, ἐὰν τυχὸν παρουν-

1. Ἰχτιαρμετζλισί (τουρκικὴ λέξι: ἰχτιάρ = γέρον, μετζλισί = συμβούλιον) συμβούλιον γερόντων (δημογερόντων).

σιασθῆ^{|100} ἢ ὑπόθεσις ἐνόπιον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, δυσκολεύ^{|101}εται αὕτη μὴ γνωρίζουσα τίνι τρόπῳ νὰ διαλύσῃ τὴν^{|102} μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων ὑφισταμένην ταύτην διαφορὰν^{|103} ἀποίνως ἢ μὲ ποινήν, καθ' ὅσον βλέπει ἐκατέρωθεν τὴν ἀδι^{|104}κίαν καὶ τὴν ἀυτοδικίαν λίαν προκεχωρηκυῖαν, ὥστε δὲν^{|105} μένει καιρὸς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ νόμου^{|105} τοῦ κειμένου περὶ διαλύσεως τῆς μνηστείας, καὶ ἀναγκάζεται^{|106} νὰ ἀκούῃ τοὺς προκρίτους μεροληπτικῶς ἐκάστοτε κρὶ^{|108}νοντας καὶ τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν νὰ ἐφαρμόξῃ πρὸς βλά^{|109}βην μὲν τοῦ ἀσθενεστέρου καὶ πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ἰσχυρ^{|110}ροτέρου. Ἡ δὲ προικοπαράδοσις παρὰ τοῖς χριστιανοῖς^{|111} μὲν λαμβάνει χώραν διὰ προικοσυμφώνον συντασσο^{|112}μένου καὶ ὑπογεγραμμένου ὑπὸ τοῦ ἐφημερίου καὶ τῶν^{|113} μαρτύρων ἀκριβῶς τὴν παραμονὴν τοῦ γάμου τῶν μελ^{|114}λονύμφων.

^{|115} Ἡ ἑβδομομ. Ἡ ταπεινὴ μου παροιμία ἀριθμεῖ ἐν συν^{|116}όλῳ δέκα ἐπτὰ μικρὰ καὶ μεγάλα χωρία, ἐν οἷς κατοῖ^{|117}κοῦσι δύο χιλιάδες διακόσμιαι πεντήκοντα οἰκογένειαι^{|118}, πρᾶσβέουσσαι ἅπασαι τὸ δόγμα τῆς Ἀνατολικῆς^{|119} ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, μόνον δ' εἰς τὰ χωρία^{|120} Ζαγγλιβέρ καὶ Λοζίκι εὐρίσκονται ὀθωμανικαὶ οἰκογέ^{|121}νειαί, εἰς μὲν τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν τὸν ἀριθμὸν ἑκατὸν εἰς δὲ τὸ δευτέρον τὸν ἀριθμὸν τεσσαράκοντα. Τὰ χωρία τῆς^{|123} παροικίας μου πολιτικῶς διαιροῦνται εἰς δύο διαμερίσματα^{|124} τοῦ ὑπαγόμενα τὸ μὲν ὑπὸ τὴν ὑποδιοίκησιν τοῦ Λαγκαδᾶ^{|125}, τὸ δὲ ὑπὸ τὴν ὑποδιοίκησιν τοῦ Πολυγύρου (Κασάνδρας).

^{|126} Τὸ μὲν διαμερίσμα τοῦ Λαγκαδᾶ περιλαμβάνει:

^{|127} τὰ ἐξῆς ἐξ χωρία ἔχοντα οἰκογενείας:

¹²⁸ 1. Ζαγγλιβέρ	»	»	300
¹²⁹ 2. Ἀδὰμ	»	»	200
¹³⁰ 3. Λειβάδι	»	»	200
¹³¹ 4. Περιστεριά	»	»	100
¹³² 5. Ἀρδαμέριον	»	»	90
¹³³ 6. Λοζίκι	»	»	50=940

^{|134} Τὸ δὲ διαμερίσμα Πολυγύρου τὰ ἐξῆς:

^{|135} ἔνδεκα χωρία ἔχοντα οἰκογενείας:

¹³⁶ 7. Γαλάτιστα	»	»	500
¹³⁷ 8. Ραβνὰ	»	»	100
¹³⁸ 9. Δουπιὰ	»	»	90
¹³⁹ 10. Σανὰ	»	»	70
¹⁴⁰ 11. Δουπλίκια	»	»	70
¹⁴¹ 12. Σιποντνίκια	»	»	70
¹⁴² 13. Παλαιόχωρα	»	»	70

¹⁴³ 14. Ῥεσιτνίκια	»	»	110
¹⁴⁴ 15. Καγιατζίκιον	»	»	30
¹⁴⁵ 16. Κρήμη	»	»	40
¹⁴⁶ 17. Στανός	»	»	160=1310
¹⁴⁷ Τὸ ὅλον χωρία δέκα ἐπτὰ καὶ οἰκογένεια δύο χιλ. διακόσια πενήκοντα 2.250			

¹⁴⁸ Ὁδοον. Οἱ Ἱερεῖς τῆς παροικίας μου ζῶσι διὰ τῶν ¹⁴⁹ τυχηρῶν τῆς ὑπηρεσίας των καὶ διὰ τῶν ἐπαγγελμάτων ¹⁵⁰ αὐτῶν καταγιγόμενοι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων ¹⁵¹ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ὄρατικὴν τῶν ἐγχωρίων ἐνδυσμάτων ¹⁵². ἅπαντες τυγχάνουσι ἄμοιροι θρησκευτικῶν γνώσεων ¹⁵³, σέβονται τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἀρχὴν των, εὐρίσκονται ¹⁵⁴ ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τῶν συναδέλφων αὐτῶν καὶ ἀπο ¹⁵⁵ λαμβάνουσι παρὰ τοῦ λαοῦ ἀνάλογον τιμὴν τῶ ἱερῶ αὐτῶν ἐπαγγέλματι.

¹⁵⁷ Ἐνατον. Περὶ Μοναστηρίων προκειμένον δὲν ¹⁵⁸ ἔχω νὰ εἶπω τι, καθ' ὅσον ἐν τῇ ταπεινῇ μου παροικίᾳ ¹⁵⁹ δὲν ὑπάρχουσι Μοναστήρια, ἐκτὸς τοῦ Μοναστηρίου ¹⁶⁰ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας, οὐτινος δ' ¹⁶¹ ὄντος Στανουπηγματοῦ δὲν δύναμαι καὶ δὲν δικαιῶμαι ¹⁶² ἐνταῦθα νὰ ποιήσω οὐδὲ λόγον περὶ τούτου.

¹⁶³ Καὶ ταῦτα μὲν ἀπαντητικῶς κατὰ καθῆ ¹⁶⁴ κων, ἀσπαζόμενος δὲ τὴν Παναγίαν Ἀδτῆς δεξιὰν ¹⁶⁵ διατελῶ Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1891: Μαρτ: 20.
¹⁶⁶ τῆς ὑμετέρας Πανοσιότητος
¹⁶⁷ υἱὸς κατὰ πνεῦμα καὶ θεράπων
¹⁶⁸ ἴ Ὁ Ἀρδαμερίου Σωφρόνιος

SUMMARY

A s t. K a r a b a t a k i s, From the archives of the Bishopric of Ardamerion.

The author publishes a document dated 20 March 1891, preserved in the archives of the Holy Metropolis of Thessaloniki. The addresser is the bishop of Ardamerion Sofronios and the addressee is the archbishop of Thessaloniki Sofronios.

The above mentioned bishop in this report answers questions, which were posed by the Holy Episcopalian Synod on 7 March 1891 to the bishops of the Metropolis of Thessaloniki. More specifically, Sofronios of Ardamerion, in his reply touches upon the following issues concerning the province of his bishopric: 1) Morals, financial and professional state of the population, 2) administrative division, 3) education, 4) holy clergy, 5) holy monastery of St Anastasia Pharmakolytria.